

МОВЛЕННЕВА СИТУАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ КУРСАНТІВ

В статті розглядаються проблеми навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення. Підкреслено роль мовленнєвої ситуації як засобу підвищення мотивації курсантів до вивчення іноземної мови. Розглянуто мовленнєву ситуацію на основі аналізу деяких праць. Наведено приклади мовленнєвих ситуацій професійного характеру. Значна роль відведена професіональним навикам викладача у підвищенні у курсантів мотивації до вивчення іноземної мови, та вдосконалення практичних комунікативних вмінь.

Ключові слова: мовленнєва ситуація, мотивація, діалогічне мовлення.

Проблема навчання іноземному спілкуванню залишається актуальною в методиці викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Вивчення іноземних мов «для спеціальних цілей», тобто вивчення професійної лексики, а також розвиток вмінь професійно спрямованого іноземного спілкування є метою вивчення іноземних мов у вузах на немовних факультетах. Адже володіння іноземною мовою взагалі та з фаху зокрема, не лише створює умови для спілкування під час навчання у вузі, але є важливою передумовою для встановлення різноманітних контактів зі спеціалістами інших країн, обміну досвідом, а також для особистої перспективи професійного зросту. Тому важливо з боку викладача створити та запропонувати такі умови навчального процесу, які б викликали у студентів зацікавленість до вивчення іноземної мови, і таким чином, підвищили б рівень володіння усним мовленням.

За останні десятиліття значно зріс інтерес дослідників до проблеми навчання іноземним мовам саме професійного спрямування, про що свідчать численні наукові праці в різних галузях діяльності людини. На сучасному етапі існують дослідження з методики професійно спрямованого навчання іноземних мов з таких спеціальностей: економічних (Л.Ф. Манякіна, Г.С. Скуратівська), медичних (М.А. Задорна), технічних (І.П. Дроздова), фізичного виховання (Л.І. Морська), юридичних (Г.П. Савченко), військових (О.Ф. Волобуєва, Р.Г. Зайцева, О.В. Бернацька) та інших, які відображають різні підходи, аспекти і ефективні методи навчання іноземних мов з фаху.

Однак, часто курсанти добре володіючи граматичним і лексичним матеріалом, а також сприймаючи мовлення на слух, мають труднощі у веденні непередготовленого мовлення. Тому питання діалогічного мовлення залишається проблематичним. Цим пояснюємо *актуальність даної теми*.

Метою нашої статті є виявити певні проблеми навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення і підкреслити роль мовленнєвої ситуації як засобу підвищення мотивації курсантів до навчання фахового спілкування. *Об'єкт нашого дослідження* – мовленнєва ситуація професійного спрямування; моделювання мовленнєвих ситуацій професійного спрямування.

Вивчення курсу іноземної мови професійного спрямування починається вже з перших занять, що, на нашу думку, є досить проблематичним. Така ситуація зумовлена, насамперед, специфікою навчального процесу на немовних факультетах, де, як правило, курсанти (студенти) ще не мають відповідної теоретичної та практичної бази знань з профільюючих дисциплін. Це, своєю чергою, впливає на зниження рівня мотивації до вивчення мови, оскільки без відповідних фахових навичок і вмінь у курсантів (студентів) виникає проблема не лише у тому «як сказати» іноземною мовою, але й «що сказати» і «як поводитися» у тій чи іншій мовленнєвій

ситуації. Таким чином, бажано було б, щоб навчання іноземної мови професійного спрямування відбувалося одночасно із вивченням профільюючих дисциплін, що дасть змогу курсантам (студентам) ефективно оперувати набутими знаннями і на заняттях з іноземної мови.

Щодо розвитку комунікативних умінь і навичок, особливо вміння вести діалогічне мовлення, слід виокремити такі проблеми. Часто причиною неготовності та низького рівня здійснення діалогічного мовлення є перенасиченість лексичного матеріалу; складні та незрозумілі студентам синтаксичні конструкції; незнання лінгвістичних особливостей діалогічного мовлення; невміння правильно ініціювати і вести бесіду в межах конкретної ситуації; низький рівень вміння сприймати на слух (аудіювання); недостатній рівень мотивації. Все це впливає на ефективність спілкування іноземною мовою. Саме тому у процесі навчання мовлення, особливо непередбаченого, важливо звернути увагу на роль ситуативності як засобу стимуляції і розвитку мовлення. Ситуація відтворює комунікативну реальність і, таким чином, викликає у курсантів (студентів) інтерес до реального спілкування.

Мовленнєва ситуація професійного характеру сприяє підвищенню у студентів мотивації до вивчення іноземних мов, оскільки вона охоплює, особливо на початковому етапі вивчення професійно спрямованого мовлення, насамперед той мовний та мовленнєвий матеріал, який характерний для конкретної галузі. Таким чином відбувається звуження широкого діапазону мови до конкретних потреб спеціалістів, що сприяє полегшенню процесу оволодіння мовою для спеціальних цілей [1].

Без сумніву, високий рівень мотивації до навчання усного мовлення з фаху залежить і від професіоналізму викладача: від його вміння правильно відбирати мовний та мовленнєвий матеріал (особливу увагу слід приділити відбору «готових» виразів, характерних для ситуацій в межах конкретної теми); вміння розробити поетапну ефективну і дієву систему вправ (від опрацювання окремих реплік в діалогічних елементах, створення на їх основі мікродіалогів, і до породження власного діалогічного мовлення, знімаючи будь-які опори); запропонувати такі типи ситуацій, види діалогів і мовленнєвих завдань, які в комплексі були б спрямовані на удосконалення професійно спрямованого діалогічного мовлення курсантів (студентів), а найголовніше, задати умови ситуації таким чином, щоб була наявна мотивація. При цьому викладач повинен враховувати індивідуальні можливості, здібності та потреби кожного студента. Звичайно, процес активізації мовленнєвих навичок до рівня автоматизму, тобто вміння правильно використати набуті знання у реальних професійно спрямованих мовленнєвих ситуаціях, – це не проста праця як зі сторони викладача, так і зі сторони студентів. На нашу думку, такий підхід до навчання іншомовного спілкування з фаху, з одного боку, підвищує рівень мотивації у курсантів (студентів) до навчання спілкування з точки зору функціонального підходу (вміння ініціювати репліки та реагувати на репліки розмовника), а з іншого, – сприяє розвитку творчого мислення і вдосконаленню практичних навичок та вмінь, таких як наприклад, ведення допиту підозрюваного (про скошений злочин, мотиви злочину тощо) чи опитування свідка (про злочин, опис злочинця тощо), проведення ставки віч-навіч, судового засідання та інше.

Багато авторів (Е.М. Розенбаум, З.В. Корнаєва, Р.П. Мільруд, А.М. Стояновський, Н.К. Склярєнко, В.А. Бухбіндер, Ю.І. Пассов, В.Л. Скалкін, Т.С. Дученко, О.О. Леонтєв, І.О. Зимня, Г.О. Китайгородська, Г.В. Рогова, А.А. Вербицький та інші) в своїх теоретичних і практичних працях приділяють значну увагу мовленнєвій ситуації, стверджуючи, що саме мовленнєва ситуація повинна складати основу навчання діалогічного мовлення.

На думку Н.І. Гез, мовленнєві ситуації сприяють виникненню мотиву і потреби висловлювання, допомагають висувати гіпотези і припущення, активізують розумову діяльність, наближають навчальний процес до реального спілкування [3]. При цьому, мовленнєвою можна вважати лише таку ситуацію, яка містить у собі стимул до мовлення, викликає мовленнєву реакцію. Вона спонукає до мовленнєвої дії, вирішує у зв'язку з цим комунікативні завдання [9].

Для того, щоб зацікавити того, хто навчається, а також спонукати його до іншомовного спілкування, потрібно створити «запропоновані обставини», щоб він реально опинився в ситуації, коли йому доводиться діяти так чи інакше, чи здійснити легке «перенесення» на особу, яка діє [5]. Лише за таких обставин курсант (студент) розвиватиме свої здібності та мислення, свій творчий та професійний потенціал, що дуже важливо і актуально саме у контексті професійної орієнтації майбутніх спеціалістів.

Мовленнєва ситуація спрямована на розв'язання певної проблеми. У випадку з мовленнєвою ситуацією для фахового спілкування необхідно розв'язати певну професійну проблему реального життя. Таку мовленнєву ситуацію можна ще назвати професійною ситуацією. Саме таке «моделювання» комунікативних ситуацій, яке б сприяло взаємодії і взаємозумовленості мовленнєвої і професійної діяльності, і є метою навчання професійно спрямованого усного мовлення. Як підкреслює А.А. Вербицький, моделювання означає відтворення «змісту будь-якої професійної діяльності людини і змісту стосунків між людьми під час виконання цієї діяльності» [2].

Звичайно, усне професійно спрямоване мовлення не обмежується темами і відповідним реєстром розмовних формул лише професійного характеру. Це стосується і навчання курсантів. Як відомо, діяльність працівників правоохоронних органів багатогранна. Поряд з основними темами професійного характеру, які охоплюють види злочинів і боротьбу з ними, розслідування злочинів, проведення обшуку та збір доказів, арешт злочинця чи підозрюваного у скоєнні злочину, роботу у криміналістичних лабораторіях, допит підозрюваних чи опитування свідків, проведення слідчої експертизи тощо, курсанти повинні також добре володіти деякими темами соціально-побутового характеру, які, на нашу думку, безпосередньо пов'язані з їх прямими професійними обов'язками.

Так на стадії встановлення контактів потрібно вміти привітатися, представитися, розпочати бесіду тощо. Для опису та встановлення особи злочинця чи підозрюваного у скоєнні злочину необхідно добре знати тему «Зовнішній вигляд», яка своєю чергою охоплює підтеми «Риси обличчя», «Одяг», «Характерні ознаки». Для розслідування та опису місця злочину важливо знати теми «У квартирі», «На вулиці», «Транспортні засоби» тощо. Такі теми спонукають до спілкування, оскільки вони є цікавими, доступними і надають своєрідного колориту у непростій структурі професійних обов'язків майбутніх працівників правоохоронних органів. До того ж, в залежності від складності поставленої проблеми, в межах однієї ситуації курсант може охопити декілька тем, що також урізноманітнює процес фахового спілкування.

Мовленнєва ситуація – це прийом, який використовують, головним чином, на завершальному етапі активізації продуктивного вміння – говоріння, тобто на етапі виконання власне мовленнєвих вправ. Проте ситуацію можна використовувати і при виконанні умовно-мовленнєвих вправ, основними ознаками яких є наявність мовленнєвого завдання (щось з'ясувати, дати комусь пораду, висловити захоплення тощо) і ситуативності. Увага студентів розподіляється між змістом та формою. Однак всі речення студента побудовані за однаковою зразком і вправа має тренувальний характер [8]. Такий вид вправ сприяє кращому закріпленню мовних та мовленнєвих навичок в межах теми, і, таким чином, прискорює процес переходу до власне мовленнєвих вправ.

Як різновид комунікативних вправ, мовленнєва ситуація має свої особливості та елементи, які слід взяти до уваги. У структурі мовленнєвої ситуації виділяють чотири основні компоненти: суб'єкт, об'єкт (предмет розмови), відношення суб'єкта до предмета розмови і умови мовленнєвого акту [6]. Компонент «суб'єкт» звичайно розглядають як такий, що складається з суб'єкта-адресанта і суб'єкта-адресата. Ці параметри творять модель мовленнєвої ситуації, якої слід дотримуватися викладачам при складанні комунікативних завдань.

Для прикладу подаємо деякі ситуації для навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення курсантів.

Ситуація 1. *Bribery was committed. Cadet A is an investigator who interrogates a witness about the crime. Cadet B is the witness who gives evidence to the investigator about what he saw at the scene of the crime.*

Ситуація 2. *Discussing the police procedures. Cadet A is a future investigator who wants to know about the procedure of looking for and using fingerprints to solve a crime. Cadet B is an experienced police officer who explains (and if it is possible shows) the procedure to the young officer.*

Наша проблема потребує подальшого розгляду і дослідження, особливо що стосується класифікації мовленнєвих ситуацій професійного характеру, укладення відповідного реєстру «готових» виразів (кліше), а також побудови ефективної системи вирав для навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення курсантів.

Таким чином, створення та моделювання таких мовленнєвих ситуацій під час професійно спрямованого навчання діалогічного мовлення, які, з одного боку, мають професійне значення для курсантів (студентів), задовольняють їх потреби та пізнавальний інтерес з фаху, а з іншого, – сприяють реалізації комунікативних здібностей з іноземної мови, є важливою проблемою сучасного підходу до навчання іноземних мов на немовних факультетах вищих навчальних закладів. Саме такий підхід до навчання іноземного фахового спілкування урізноманітнює процес навчання, створює позитивну атмосферу взаєморозуміння та взаємодопомоги під час заняття, підвищує у курсантів (студентів) рівень мотивації до навчання іноземної мови взагалі та професійного спрямування зокрема, і сприяє розвитку та вихованню майбутніх висококваліфікованих спеціалістів.

Список літератури:

1. Бужикова Р. Мотиваційне та емоційне стимулювання студентів-нефілологів у процесі навчання / Р. Бужикова, Р. Бужиков // Вища освіта України. – К.: Педагогічна преса, 2004. – №4(14). – С.73-76.
2. Вербицкий А.А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения / А. А. Вербицкий . – М.: Знание, 1990. – 64 с.
3. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований // Н. И. Гез. – М.: Просвещение, 1985. – №2. – С.17-24.
4. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская . – М.: Высшая школа, 1986. – 103с.
5. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214с.
6. Ляховицкий М.В. Структура речевой ситуации и ее реализация в учебно-воспитательном процессе // М. В. Ляховицкий, В. И. Вишневський. – 1984. – №2. – С.18-23.
7. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): Пособие для учителей / В. Л. Скалкин. – К.: Рад. шк., 1989. – 158с.
8. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу в середніх навчальних закладах / Під ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1996. – 96с.
9. Сучасні технології навчання іншомовного спілкування / Під ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1997. – 96с.

РЕЧЕВАЯ СИТУАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ КУРСАНТОВ

В статье рассматриваются проблемы обучения профессионально ориентированной диалогической речи. Подчеркнута роль речевой ситуации как средства повышения мотивации курсантов к обучению иностранного языка. Рассмотрено речевую ситуацию на основании анализа определенных работ. Предложены примеры речевых ситуаций профессионального характера. Значительная роль отведена профессиональным навыкам преподавателя в повышении у курсантов мотивации к изучению иностранного языка, а также усовершенствованию практических коммуникативных умений.

Ключевые слова: речевая ситуация, мотивация, диалогическая речь.

M. Kashchuk

COMMUNICATIVE SITUATION AS A MEANS OF INCREASING MOTIVATION IN TEACHING FOREIGN PROFESSIONALLY ORIENTED DIALOGIC SPEECH TO CADETS

Some problems of teaching professionally oriented dialogic speech are considered in the article. The role of the communicative situation as a means of increasing motivation of cadets to foreign language learning is underlined. The communicative situation is considered on the basis of some works and investigations. Some models of the professionally oriented communicative situations are presented. The great attention is paid to the professional skills of the teacher in increasing motivation of cadets to foreign language learning as well as in the improvement of the practical communicative skills.

Key words: communicative situation, motivation, dialogic speech.

